

BILJEŠKA UZ PREGLED HRVATSKE
HISTORIOGRAFIJE 1965—1975.
U HZ 1978—1979.

Kako je Uredništvo HZ s pravom istaknulo, svaki takav pregled popunjuje prazninu u historiografskoj bibliografiji, pa je tako i ovaj dobrodošao. Listajući ga primijetio sam, kako mislim, stanovit nedostatak. Riječ je o povijesnoj kritici. Najprije malo statistike.

I dio: 6 ocjena ili prikaza (4 autora) i 4 historiografska pregleda (2 sovjetska);

II dio: 1 ocjena i 3 historiografska pregleda (1 sovjetski);

III dio: 10 ocjena osmero pisaca;

IV dio: 5 ocjena (4 autora) i 2 autora historiografska pregleda;

V dio: 3 autorove ocjene;

VI dio: 5 ocjena petoro autora;

VII dio: 22 ocjene iz pera desetak autora.

Ako se istakne kako se historiografskim pregledima u nas gotovo isključivo bavi J. Šidak, a kako su pak gotovo sve polemike vezane uz ime i rad N. Klaić, mislim da se može razmišljati o stanju povijesne kritike i odnosu prema njoj. Temeljit bi pregled poratne historiografije dao solidan prikaz kritike i pravo njezino mjesto unutar profesije, ali pretpostavljam da se i bez toga može o kritici govoriti bez bojazni da se mnogo pogriješi.

U nas nema sustavne kritike svega historiografskog štiva. Razloga ima više. Ima objektivnih (množina prinosa, malo povjesničara, pa i drugoga), ima subjektivne nesklonosti, ima neopravdanih obzira, a možda u svemu stanovitu ulogu ima i to što, zapravo, kritika i nije na velikoj cijeni. Osim časnih iznimaka, nema vršnih kritičara. Više

je lojalnih, obzirnih ili rutinskih prikazivača. Kao da i naš pregled to potvrđuje, jer osim u III i VIII dijelu (gdje je također malo hrvatskih povjesničara) pisci nisu naveli sve relevantne kritike, a tih je npr. bilo i za I, II, V i VI dio.

Podsjetimo se općenitoga. Po svojoj je biti kritika intelektualan izražaj stvaralačkoga odnosa prema životu, izražaj ideja i borbe. U znanosti ona svakoj tvrdnji pristupa s novih stajališta i pručava je s novih gledišta. Ona jest oblik borbe za spoznaju.

S druge strane, rekao bih i to kako su u kritikama (i polemikama) često puta došle do izražaja velike sposobnosti povjesničara, da se u njima značajno znalo odraziti doba u kojemu su pisali, stanje u njihovoj znanosti, narodnoj politici ili društvenoj zbilji, što sve upućuje na zanimljivost, korisnost i nemolaznost povijesne kritike.

U svaki pregled tekuće historiografije imale bi stoga učti dobre kritike, osobito one koje upozoruju na propuste i slabosti pisaca u ideološkom, konceptijskom, sadržajnom i pojedinačno faktografskom smislu, na njihovu nesposobnost, zlonamjernost ili izravno krivotvorenje. Inače, pregledi jednostrano upućuju na djela, koja i dalje negativno djeluju na razvoj historiografije, povijesnu izobrazbu čitatelja i na rad rijetkih kritičara čiji trud tako ide, barem privremeno, u vjetar.

Mislim da bi bilo dobro načiniti antologiju hrvatske povijesne kritike i tiskati je u jednom ili više svezaka. Članci bi se mogli svrstati po piscima, problemskim čvorovima, po kritičarskoj političarnosti ili metodološkim novinama. To se tiče i problemskih polemika. Bio bi to svojevrsan seminar, propileji, vrelo spoznaja i možda put k rješenu nekih pitanja.

Dakle, kritiku bi valjalo poticati, cijeliti, ako ne i voljeti, i ne zaboravljati je, makar i u ovakvim pregledima (u kojima, istini za volju, ima i zanemarljivih prinosa, a ni svi časopisi nisu pregledani).

T. Macan

PRED IX MEĐUNARODNI SLAVISTIČKI KONGRES

U rujnu 1983. održava se u Kijevu (Sovjetski Savez) deveti međunarodni kongres slavista koji, uz ostalu uže slavističku tematiku, obuhvaća u svojoj petoj sekciji i »povijesnu problematiku«.

Prema programu koji je još 1979. utvrđen na sjednici Međunarodnoga slavističkog komiteta u Budimpešti, a koji donosi časopis »Jezik« XXVII, 1979—80, br. 1, 28—30, za petu sekciju predviđen je rad na ovim temama:

»1. Etnogeneza Slavena u svjetlu arheoloških, povijesnih, jezičnih i etnografskih podataka.

2. Kijevska Rusija i njezine međunarodne veze.

3. Društvena misao slavenskih naroda u periodu prosvjetiteljstva i nacionalnih preporoda — problemi povijesti slavistike.

4. Socijalni i kulturni razvitak slavenskih naroda poslije 1945. godine.

5. Povijesni spomenici i spomenici materijalne kulture slavenskih naroda (problemi proučavanja, čuvanje i iskoristavanje).«

Od ovih tema dvije su izričito istaknute kao interdisciplinarne i to: 1. Etnogeneza Slavena i 2. Juraj Križanić u kontekstu svojega vremena, a ostale treba da sadržavaju »poredbenu slavensku problematiku«, pa je, štoviše, zaključeno da »referati koji ne budu imali poredbeni karakter, neće se uvrstiti u program kongresa«. Kako će se ovo sužavanje tematike, koje ju uz to i proširuje, odraziti na konkretni rad u historijskoj sekciji, teško je predvidjeti, ali se ono nameće prirodnom samoga kongresa i može se opravdati valjanim razlozima.

Koliko je poznato, jugoslavenski historičari ne će na tom kongresu sudjelovati, iako bi njihova prisutnost na njemu bila svakako korisna i potrebna. Ni na prošlom kongresu koji se održavao 1978. u Zagrebu nisu oni službeno sudjelovali, pa su ostali sudionici mogli steći dojam o njihovom svjesnom izbjegavanju suradnje. Ova se ograničila na svega dva referata: Ivan Očak, Problemi Oktobarske socijalističke revolucije u jugoslavenskoj historiografiji, tekst kojega donosimo u ovom svesku HZ, i Risto Poplazarov, Makedonskrite osloboditelni borbi vo 80-tite i 90-tite godini na XIX vek i odnosot na srpskata javnost sprema niv. Prvi je unesen u program isključivo osobnim zalaganjem referenta, a drugi je uvršten u službeno izdanje »Makedonskoga slavističkog komiteta« s ostalim referatima iz Makedonije.

Oba referata imaju neke nedostatke o kojima se mogla povesti diskusija. Prvi je okvir historiografije proširio na publicistiku koja nema znanstveno obilježje, a u drugom su potpuno prešućeni rezultati do kojih je došao Ljubiša Dokleštić u svojoj knjizi »Srpsko-makedonskrite odnosi na 19 vek« (Skopje 1973; usp. ocjenu J. Šidaka, HZ XXVII—XXVIII, 1974—75, 401—406). Međutim, diskusije o prvom referatu nije bilo, a drugi je potaknuo bugarskog historičara Nikolu Todorova da se svom žestinom pučkog tribuna obori na pretpostavku — koju referent nije ni zastupao — o tobožnjem pristanku bugarske buržoazije na podjelu Makedonije u prikazano doba. Ta je buržoazija, prema njemu, uvijek dosljedno zastupala uvjerenje o pripadnosti čitave Makedonije bugarskom nacionalnom prostoru i prema tome nije pristajala na njezinu podjelu. Znanstvenu diskusiju zamijenila je na taj način izrazito politička polemika, koja je za sobom ostavila dosta mučan dojam.

Čini se da će naprijed izneseni program idućeg kongresa omogućiti da se takvi slučajevi izbjegnu. Uostalom, o sudjelovanju jugoslavenskih historičara, kako je već naprijed rečeno, ništa se ne

zna, iako je Međunarodni komitet zaključio i to da se naslovi referata dostave do 15. svibnja 1980, a njihovi sažeci do kraja srpnja 1981.

J. S.

PETAR STRČIĆ, ŠTAMPANA RIJEČ O OTPORIMA I BORBAMA. Radnički, antifašistički, komunistički i narodnooslobodilački pokret Istre, Kvarnerskog primorja i Gorskog kotara. Prilog bibliografiji. Knjige i brošure. Rijeka 1980

Tematsku bibliografiju koju je priredio Petar Strčić objavio je Centar za historiju radničkog pokreta i NOR-a Istre, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara — Rijeka u drugom svesku svog godišnjaka »Historija« za 1979. godinu. Isti nakladnik je zatim 1980. izdao istu dopunjenu bibliografiju providenu kazalima imena i mjesta kao 9. svezak svojih posebnih izdanja.

Radeći oko dvadesetak godina na proučavanju novije povijesti Istre, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara, P. Strčić je pored izvora morao pratiti i konzultirati postojeću, točnije dostupnu povijesnu literaturu. Rezultat toga dugogodišnjeg praćenja povijesne literature je i prilog tematskoj bibliografiji o radničkom, antifašističkom i komunističkom gibanju, te narodnooslobodilačkom pokretu i socijalističkoj revoluciji u Istri, Hrvatskom primorju (Strčić upotrebljava termin Kvarnersko primorje) i Gorskom kotaru. Zapravo, kako to i sam navodi, to je izbor iz postojeće povijesne literature, tj. navedene su samo knjige i broširana izdanja koja svojim sadržajem u potpunosti, ili obrađujući opća kretanja dodiruju i povijesna zbivanja na području Istre, Primorja i Gorskog kotara. Nadalje, Strčić je naveo i djela iz pera autora koji su pisali sa stajališta suprotnog radničkom, komunističkom, antifašističkom pokretu i narodnooslobodilačkoj borbi. S obzirom na to da se i u toj literaturi može naći podataka relevantnih za navedeno područje i tematiku bez obzira na njihovu in-

terpretaciju, takav pristup predmetu sasvim je prihvatljiv.

U uvodnom dijelu svoje knjige Strčić obrazlaže zašto je pri navođenju određenih bibliografskih jedinica odstupio od osnovnog koncepta. Iako su data obrazloženja prihvatljiva, odstupanje od zacrtane koncepcije, koliko god ono pridonosilo cjelovitosti bibliografije, krije u sebi i određene negativne tendencije. Naime, takav pristup dopušta autoru izvjestan subjektivni izbor i favoriziranje jednog na račun drugog autora, jednog na račun drugih djela, ili pak sugerira korisniku (riječ je o tematskoj bibliografiji) da se na određenom području zbivalo nešto što u suštini objektivno ne stoji. Npr. poema Ivana Gorana Kovačiča »Jama« ima nesumnjivu književnu vrijednost, kao što ilustracije Murtiča i Price imaju izuzetnu likovnu vrijednost. No, poema također ima i dokumentarističku osnovu, a zbivanja opisana u njoj nisu karakteristična za područje Istre, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara. Izuzetak čini logor Slana na otoku Pagu, ali to je samo slučajno izabrani lokalitet i na osnovi toga ne može se vršiti uopćavanje.

Sigurno da ni najsavjesnije rađena bibliografija nikada nije potpuna, da već prilikom izdavanja zastarijeva jer u međuvremenu izlaze iz tiska nova izdanja. Nadalje, činjenica je, kako to i Strčić navodi, da je veoma teško doći do povijesne literature s njemačkoga govornog područja, pogotovu iz SR Njemačke. Međutim, može se primijetiti da je Strčić nehотиčno (ili je to možda greška tiskare, odnosno korektora) propustio spomenuti neke bibliografske jedinice relevantne za tematiku i navedeno područje. Njegov rad je, doduše, samo izbor, odnosno samo prilog bibliografiji povijesne literature s određenom tematikom što mu daje slobodu da izbor izvrši prema vlastitoj ocjeni. I pored toga smatram dosta velikim propustom nehottično ispuštanje, ili propust (bez obzira na stvarni uzrok) da se navede za sada jedini pokušaj cjelovitog prikaza postanka i djelovanja partizanske mornarice na Kvarneru — »Zbornika Dru-

gog pomorskog obalnog sektora« izdanog u Rijeci 1975.

Unatoč svima načelnim i pojedinačnim zamjerkama koje se mogu izreći ovoj knjizi, činjenica je da je P. Strčić prvi uspio izraditi jednu koliko-toliko cjelovitu bibliografiju s tematikom radničkog, antifašističkog, komunističkog pokreta i narodnooslobodilačke borbe na tlu Istre, Primorja i Gorskog kotara. Činjenica da je u njoj skupio blizu 1570 bibliografskih jedinica pokazuje da je obavio obiman i ozbiljan posao koji će olakšati rad mlađoj generaciji historičara, a uz to biti orijentacija svima koje ova tematika i teritorij zanima. Primjedbe koje se mogu staviti na taj rad mora izdržati svaki pionirski posao, ali one ni u kom slučaju ne umanjuju njegovu vrijednost.

Antun Giron

PETAR STRČIĆ, VANJSKO-POLITIČKA BORBA JOSIPA BROZA TITA ZA ISTRU OD 1941. DO 1945. GODINE — La lotta di Josip Broz Tito per l'Istria sul piano della politica estera dal 1941 al 1945, Izdavački centar Rijeka, Biblioteka »Dokumenti«, sv. 1. i 2, Rijeka 1978.

Povijesne ličnosti koje su dale pečat čitavoj jednoj epohi oduvijek su bile predmetom interesa historiografije. Tako je i ličnost Josipa Broza Tita, inicijatora i stratega socijalističke revolucije u Jugoslaviji, političara koji se svojim stavovima, opredjeljenjima i uspjesima dokazao i na međunarodnoj političkoj sceni, postala predmetom interesa političara, publicista, ali i historiografa. Jedan od pravaca Titove političke djelatnosti na međunarodnoj političkoj sceni, njegova diplomatska aktivnost usmjerena na međunarodno priznanje sjedinjenja Istre s maticom domovinom, privukla je pažnju historičara Petra Strčića. Rezultat tog interesa je knjiga »Vanjsko-politička borba Josipa Broza Tita za Istru od 1941. do 1945. godine«. Izdavač je knjigu kao drugi svezak svoje serije »Dokumenti« objavio i u prijevodu Giacomina Scottija na talijanski jezik.

Oslanjajući se uglavnom na povijesnu literaturu i poznate izvore, Strčić je u kontekstu svjetskih zbivanja i događaja u Jugoslaviji od 1941. do 1945. izložio problematiku Istre s obzirom na različite interese velikih sila. Osvjetljavajući taj aspekt povijesnih zbivanja, on ga nastoji svestrano obuhvatiti i prikazati, pa ne ispušta ni ono što nije bilo tako odlučno za konačni ishod diplomatske borbe za Istru. Tako, ne bez potrebe, naznačuje pretenzije Trećeg Reicha, Paveličeve NDH i Mussolinijeve Socijalne Republike Italije na istarski poluotok. Svakako, opravdano posvećuje više pažnje prikazu interesa velikih sila anti-hitlerovske koalicije, prvenstveno SAD i Velike Britanije, i u vezi s time Badogliove Italije te izbjegličke jugoslavenske vlade. Pored toga, ne ispušta iz vida ni odnose i stavove KP Italije i KP Jugoslavije o pitanju Istre. U sva ta složena zbivanja i različite interese ugrađuje Titovu političku aktivnost u njevoj genezi, baziranu na političkom realitetu i borbi radničke klase kao ishodištu Titove političke misli. Ipak, najviše pažnje poklanja odnosima NKOJ-a i Velike Britanije ili točnije diplomatskoj borbi Tito-Churchill, njihovom sastanku i razgovorima o pitanju Istre u kolovozu 1944. Za takav pristup Strčić je imao valjanih razloga. Naime, Churchill daje u svojim memoarima sasvim subjektivnu sliku ovog sastanka u blizini Napulja. Strčić se u svojoj knjizi ne upušta u polemiku s njime, nego kritički, u okviru tadašnjih međunarodnih odnosa i realnog odnosa snaga i utjecaja, istražuje bit toga povijesnog susreta. Njegova analiza pokazuje da je veliki državnik i iskusan diplomat, predstavnik jedne velike sile, bio natjeran da na potpuno ravnopravnoj osnovi razgovara s predsjednikom NKOJ-a i da nije uspio Tita navesti na odstupanje od osnovnog stava o budućnosti Istre. Vjerojatno zbog toga i ima toliko jetkosti u Churchillovim memoarima kada opisuje svoj sastanak s »gerilskim« vođom. Štoviše, iz Strčićeve analize proizlazi da je iskusan državnik bio izazvan i naveden da do kraja izloži svoje poglede na

budućnost Istre tom »gerilskom« vodi, koji ga je mirno saslušao i iskoristio za to da svoju političku aktivnost usmjeri na sprečavanje svega onoga što nije odgovaralo interesima istarskog puka. Sva su kasnija nastojanja Velike Britanije i SAD da realiziraju svoje političke zamisli u vezi s Istrom nailazila na nepremostive prepreke. Ni pokušaj ubacivanja komandosa u Istru nije dao željenih rezultata, a ni nastojanje angloameričkih snaga da prije jedinica JA stignu u Istru i Trst te Tita stave pred gotov čin. Poznavajući ciljeve Angloamerikanaca, realno procjenjujući odnose među velikim silama, oslanjajući se na težnje istarskog puka, kako Hrvata tako i većine talijanskog življa, narastao NOP u Istri, na odluke ZAVNOH-a i AVNOJ-a, Tito je sve upornije davao do znanja Velikoj Britaniji i SAD da je pitanje vraćanja Istre u sastav matice zemlje de facto već riješeno.

Pisana bez primjene znanstvenog aparata (opširniji popis literature Strčić je objavio pod naslovom: »Vanjskopolitička borba Josipa Broza Tita za Istru od 1941. do 1945. godine. Prilog za bibliografiju«, Dometi XI, 9—11, Rijeka 1978, 59—84), s poglavljima i njihovim naslovima koji su bliže publicističkom, a manje uobičajenom historiografskom pristupu, knjiga je očito namijenjena široj čitalačkoj publici. Ipak, u obradi i tretmanu pojedinih pitanja osjeća se pristup historioografa. Iako, dakle, koncepcijom pa i jezikom knjiga podsjeća na publicistički rad, Strčić ne može a da kao povjesničar ne podvrgne znanstvenoj kritici i analizi pojedina zbivanja i događaje. Takav pristup ukazuje na mogućnost da se znanstvena povijesna problematika, obično pisana šturim i teškim jezikom, može izložiti jezikom i na način prijemljiv širem krugu čitalaca. Nije li to put, da se ponešto zanemarena historiografija u nas, ne gubeći ništa od svoje znanstvene egzaktnosti, popularizira i dobije ono mjesto koje joj s pravom pripada? U svakom slučaju, pokušaj Petra Strčića vrijedan je pažnje, ne samo u okviru tematike koju

obrađuje, nego i u pristupu i obradi povijesnih zbivanja uopće te njihovoj prezentaciji javnosti.

Antun Giron

ANDRIJA RADENIĆ, DNEVNIK
BENJAMINA KÁLLAYA 1868—1875,
Beograd — Novi Sad, 1976, 387.

Istorijski institut iz Beograda i Institut za istoriju Vojvodine iz Novog Sada objavili su 1976. u redakciji dr Danice Milić i prof. dr Cedomira Popova opsežni »Dnevnik« Benjamina-Béni Kállaya, istaknutog mađarskog političara, predstavnika Austro-Ugarske u Beogradu, a zatim zajedničkog ministra financija i zemaljskog poglavara Bosne i Hercegovine (1882—1903). Na toj knjizi je dr Andrija Radenić, znanstveni savjetnik Istorijskog instituta radio više godina kao prevodilac s mađarskog, pisac predgovora (34 str.), pogovora, sažetka na njemačkom i napomena, bilježaka s priložima (156 str.). Dnevnički tekst sadrži 655 stranica većeg formata, a na kraju su tri kazala (osoba, zemljopisnih naziva i ustanova i publikacija) i slike glavnih ličnosti.

»Dnevnik« obrađuje Kállayevu beogradsko diplomatsko razdoblje od 1868. do 1875, dakle vrijeme od sklapanja obiju nagodbi do početka bosansko-hercegovačkog ustanka i izbijanja istočne krize. Neposredno prije toga (1866—67) je Narodna stranka sa Strossmayerom, Račkim i Matijom Mrazovićem uz pomoć Antonija Oreškovića vodila pregovore sa Kneževinom Srbijom oko zajedničkog nastupa u Bosni i Hercegovini, ali uskoro dolazi do kolebanja kneza Mihaila i njegove smrti, pa politika ove suradnje doživljava slom. Srpska vlada se sve više približava Austro-Ugarskoj i odaje joj podatke o tajnim pregovorima, pa to dovodi prvake Narodne stranke u neugodnu situaciju. Zbog toga se narodnjaci sve više okreću političkom radu u okviru Monarhije, djeluju više na kulturnom jedinstvu naroda. Budući da su to i postnagodbene godine i vrijeme učvršćivanja dualizma, pa i prestrojavanje

snaga na unutrašnjem i vanjskopolićkom planu, uvijek dobro obaviješteni Kállay donosi mnogo zanimljivih i slabije poznatih podataka koji mogu upotpuniti sliku tadašnjih politićkih pokušaja i njihovih aktera. Zbog toga je njegov »Dnevnik« dobar povijesni izvor poglavito za srpsku, ali i hrvatsku povijest toga doba, te za međunarodne odnose u srednjoj Evropi i na Balkanu. Radenić smatra da on spada u »prvorazredne istoriografske izvore« (V str.).

S obzirom da je Kállay gotovo svakog dana pomno i sažeto bilježio s kim je i o čemu razgovarao i pregovarao, a da je navodio i mnogo toga što nije zapisano u službenim dokumentima i novinama, da je bio dobar poznavalac ljudi i odnosa u našim zemljama, istraživaći koji se bave tim razdobljem dobili su dobru i korisnu knjigu građe koja, doduše, neće promijeniti spoznaju o tokovima povijesti toga doba, ali će u mnogome pridonijeti njegovu cjelovitijem upoznavanju i ocjenjivanju. Valja upozoriti da se npr. u »Dnevniku« vrlo često i mnogo spominju svi istaknutiji hrvatski politićari, krajevi, gradovi i pojedini problemi. Radi ilustracije navest ćemo da se Hrvatska, Vojna krajina, Bosna i Hercegovina spominju stotinjak puta, te Strossmayer, Narodna stranka i Zagreb pedeset puta, itd.

Nakon ubojstva kneza Mihaila 11. lipnja 1868. Kállay piše o posvemašnjem zaokretu srpske politike od dotadašnje orijentacije na Rusiju i suradnje s hrvatskom Narodnom strankom i ističe kako ministar vanjskih poslova Austro-Ugarske Gy. Andrassy želi da Srbija slijedi »protivrsku, a Mađarima sasvim prijateljsku politiku. Kao dokaz takve politike Orešković će po njegovu nalogu otići u Zagreb i upozoriti Strossmayera i Mrazovića da ne stvaraju bezrazložnu opoziciju protiv Mađara« (str. 107). Zatim bilježi da je Strossmayer prigovorio 31. X 1863. srpskoj vladi »što su sklopili savez s Mađarima na uštrb Hrvata« (107). O mogućnosti da Srbija ipak dobije Bosnu, Kállay spominje izjavu carskog savjetnika Depona, da će Srbija u tom slučaju »zaželiti još i više, a pre

ili posle privući (će) sebi i Dalmaciju i Hrvatsku«. Nakon toga pokušava dokazati »kako između Srbije i Hrvatske baš zbog Bosne postoji veliki antagonizam i ako budemo ojaćali obe (Hrvatsku pripajanjem Dalmacije i Granice, a Srbiju prepušćanjem Bosne) onda ćemo antagonizam samo uvećati; pa bismo u datoj situaciji putem Hrvatske mogli dobiti Bosnu« (176).

Kállay pokazuje kako je Austro-Ugarska vodila neiskrenu politiku prema Srbiji u vezi s mogućnošću dobivanja Bosne i Hercegovine. Tako, npr., još 31. V 1868, dakle deset godina prije okupacije, želi tobože da Srbija dobije Bosnu, ali uvjerava Andrassyja kako će ta pokrajina »pre ili kasnije [...] dospeti u posed« Austro-Ugarske, odnosno Ugarske. »Ali za to još vreme nije dospelo, i sada još uvek moramo ubedićvati Srbe o našoj iskrenosti, da ne nameravamo ništa predućvati u pravcu tih oblasti« (661) I 1869. austrougarska diplomacija je obećavala Srbiji dio Bosne ako bi ostala neutralna u slučaju rata Rusije i Austro-Ugarske. Ili druga mogućnost: »Ako bi za vreme rata u pomenutim pokrajinama izbili nemiri, Austrija i Srbija bi ušle u njih i svaka bi zaućvela pomenute delove (Vrbaš, Neretva)«, tj. Srbija bi dobila dijelove istoćno od Vrbasa i južno od Neretve.

Isto tako Kállay je kao specijalist za južnoslavenske probleme u Monarhiji predlagao da se politikom »divide et impera« zavade Hrvati i Srbi. Tako 21. sijećnja 1872. piše Lonyayu i predlaže da se riješi hrvatsko pitanje jer će se tako »najsigurnije odvojiti hrvatski i srpski element jedan od drugog« (436).

Iz ovih nekoliko podataka vidi se da je Kállayev »Dnevnik« ne samo zanimljivo i dokumentirano štivo, nego i znaćajan izvor za proućavanje naše povijesti od kraja šezdesetih do sredine sedamdesetih godina 19. stoljeća. Treba samo poželjeti što više takvih izdanja, osobito s mađarskog jezika koji historićarima, osobito mlaćdih generacija, još uvijek dosta često predstavlja veliku zapreku.

Dragutin Pavlićević

L. I. ROVNJAKOVA, FRANJO
RAČKI I ROSSIJA. IZ ISTORII
HORVATSKO-RUSKIH
KUL'TURNYH OTNOŠENIJ
POSLEDNEJ TRETJ XIX VEKA.

U zborniku radova koji je Institut ruskoj literaturi u Leningradu izdao 1978. pod naslovom »Zarubežnye slavjane i ruskaja kul'tura«, L. M. Rovnjakova izvješćuje (str. 156—172) o korespondenciji Račkoga s istaknutim ruskim znanstvenicima (Sreznjevski, Popov, Lamanski, Makušev, Kulakovski, Kočubinski, Kačanovski, Florinski i Grot). Autorica nadovezuje ovim prilogom na rad Ivana Očaka, Grada za povijest hrvatsko-ruskih veza u drugoj polovici XIX stoljeća, HZ XIX—XX, 1966—67, 369—391, koji ona, začudo, uopće ne spominje. Daljnji je nedostatak njezina priloga nedovoljno poznavanje različitih pojedinosti iz obrađenog razdoblja hrvatske povijesti, koje se ne ograničavaju samo na uže politička zbivanja.

J. Š.

UZ »OSVRT NA VAŽNIJU LITERATURU O I. KUKULJEVIĆU SAKCINSKOM« U PROŠLOM SVESKU HZ

Za nesuđeni Kukuljevićev zbornik u 1969. bio sam pripremio raspravu »Ivan Kukuljević i narodno-politički razvitak južne Hrvatske«, »Osvrt« i dvije bibliografije (Kukuljeviću i onu o Kukuljeviću). Poslije je sve to dospjelo u HZ, a odatle su bibliografije završile u uredništvu časopisa *Croatica*, u kojem su i tiskane 1977, br. 9—10. »Osvrt« sam proširio prikazom novih Šidakovih rasprava, ali sam zbog stanovite nebrige prema vlastitoj bibliografiji zaboravio na svoj rad, pri čemu je neku ulogu odigrala nakana da se rasprava i osvrt pojave zajedno. Rasprava je tiskana pod naslovom »Ivan Kukuljević i narodno-politički razvitak Dalmacije« (do promjene u prvobitnom naslovu došlo je u skladu sa stajalištem urednika HZ) u sv.

XXVII—XXVIII, str. 73—94, a »Osvrt« u prošlom svesku.

Mislim da raspravu ipak treba spomenuti među relevantnijom literaturom, pa to činim na ovom mjestu. U njoj sam nastojao što temeljitije obraditi Kukuljevićeve doticaje s istaknutim pojedincima u Dalmaciji kao znamenit faktor u povezivanju sjeverne i južne Hrvatske u doba konstituiranja hrvatskog naroda, zatim njegov odnos prema sjedinjenju Dalmacije s Hrvatskom 1848. i 1880—61, njegov velik utjecaj na buđenje hrvatske narodne svijesti u Dalmaciji i ulogu u tamošnjem hrvatskom narodnom preporodu, njegovo shvaćanje svih bitnih problema pokrajine i zajedničkih gospodarskih interesa obiju zemalja. Također sam mislio kako valja pobiti neutemeljena mišljenja o Kukuljeviću djelovanju (V. Valčić i M. Škrbić). Značenje rasprave jest u tome što se njom dopunjuje slika o Kukuljeviću političkom i kulturnom djelovanju.

Osim toga, Kukuljevićeve veze s Istrom obradio je Miroslav Bertoša. Najprije je publicirao članak »Interes Ivana Kukuljevića za istarske starine. Njegove veze s kulturnim i javnim radnicima u Istri«. (*Forum* X, 21, br. 1—2, 1971, 285—303.) U njemu je opisao Kukuljevićevo zanimanje za Istru, njezine starine i istaknute pojedince, te priopćio regesta njegova dopisivanja sa suvremenim Istranima. Iako te veze nisu onako intenzivne kao one s Dalmacijom, svakako upotpunjuju sliku o značenju Kukuljevićeva djelovanja u povezivanju hrvatskih zemalja i pobuđivanju zanimanja lokalnih intelektualaca za znanstveni i narodni rad. S njim su tako održavali veze preporoditelj Jakov Volčić, arheolog i povjesničar Pietro Kandler, svećenik Mate Mužina, barbanski gradonačelnik Josip Batel i povjesničari Carlo de Franceschi i Giovanni Kobler.

Kao stanovit sažetak ovoga rada Bertoša je poslije publicirao članak »Ivan Kukuljević Sakcinski i Istra« (*Istra* XIII, br. 7, 1975, 51—60), koji je dopunio kratkim Kukuljevićevim životopisom i opisom njegova boravka u Italiji te zaključio: »Kukuljevićevo za-

nimanje za Istru i njezinu prošlost, kao i nastojanje da istarske svećenike, tada gotovo jedinu hrvatsku inteligenciju, potakne na pronalaženje i sakupljanje njezinih pisanih i materijalnih ostataka, jačalo je nacionalnu svijest i pridonosilo [...] osjećanju pripadnosti široj zajednici hrvatskoga naroda». Na kraju je istaknuo kako do najnovijega doba nitko iz sjeverne Hrvatske nije pokazao takvo zanimanje za istarsku starinu kao Kukuljević.

Trpimir Macan

LJILJANA ALEKSIĆ -
PEJKOVIĆ, POLITIKA ITALIJE
PREMA SRBIJI DO 1870. GODINE,
Beograd 1979, str. 390.

Izdavačka organizacija »Narodna knjiga« i Istorijski institut u Beogradu objavili su 1979. djelo Ljiljane Aleksić - Pejković »Politika Italije prema Srbiji do 1870. godine« — o povijesnom razdoblju i odnosu izuzetno zanimljivom, a u nas relativno malo cjelovitije obrađivanom. Autorica je, najprije, ocrtala međunarodni i unutrašnji društveno-ekonomski, te politički okvir tih odnosa, a zatim vrlo podrobno govori o pokušajima rješavanja talijanskog pitanja pomoću istočnog. Naime, rješavanje apeninskih i balkanskih problema u prvoj polovini XIX st. bilo je međusobno povezano. Veliku ulogu imali su u tome savojska s jedne i obrenovička, odnosno karadorđevićka država s druge strane. Autorica ukazuje na srpsko-talijanske odnose do francusko-sardinsko-austrijskog rata 1859, na Srbiju i balkansku politiku grofa Cavoura 50/60-ih godina, na istočnu krizu 1861-62. i planove o rješavanju talijanskog pitanja, na pokušaj organiziranja suradnje Srbije i Italije u prvoj polovini šestog decenija, na ulogu Srbije u ratu Italije protiv Austrije 1866, na talijansko pitanje i krizu na istoku do francusko-pruskog rata u drugoj polovini 60-ih godina. U drugom dijelu knjige autorica raspravlja o odnosu Italija i vanjskopolitički program Srbije, u okviru kojeg govori o Italiji i učvršće-

nju unutrašnje autonomije Srbije, o stajalištu prema koncepciji dunavske konfederacije i o nezavisnoj južnoslavenskoj državi, o prihvaćanju nacionalnog programa srpske vlade, te o Italiji i promjeni vanjskopolitičkog kursa srpske vlade. Autorica smatra da je kasniji povijesni razvoj pokazao točnost nekih bitnih opredjeljenja tadašnjih naprednih snaga u talijanskom i srpskom, odnosno jugoslavenskom društvu; jedan od tih zajedničkih momenata bila je i spoznaja da »u Južnim Slavenima leži klica raspadanja Habsburške Monarhije; da potpuno nacionalno oslobođenje i ujedinjenje Italije nije moguće bez radikalnog rješenja istočnog pitanja na bazi principa narodnosti, kojim će se, na ruševinama Turske ali bez Austrije, stvoriti nezavisna jugoslovenska država [...]«.

P. Strčić

JADRAN FERLUGA, QUELQUES
PROBLEMES DE POLITIQUE BYZANTINE
DE COLONISATION AU XIe
SIECLE DANS LES BALKANS.

*Byzantinische Forschungen VII, 1979,
str. 37—58.*

Autor istražuje u razdoblju od smrti Bazilija II (1025) do početka vladavine Alekseja I (1081) demografska pitanja vezana uz seobe i kolonizaciju naroda i ulogu bizantske vlasti na bizantskom Balkanu.

Povod mu daju referati koji su održani na XV Međunarodnom kongresu bizantskih studija u Ateni 1976. Pojedini referati i koreferati o temi »Sastav i pokreti naroda u bizantskom svijetu« (Composition et mouvement de la population dans le monde byzantin), nisu, prema autorovom mišljenju, u pogledu balkanskog teritorija i kronologije tih događaja protumačeni kako treba.

Bizant je u doba Bazilija II na vrhuncu vojničke i političke moći. Unatoč tome u pojedinim dijelovima Carstva velika su demografska kretanja (u Italiji dolaskom Normana, u Maloj Aziji dijaspora Armenaca). Na Balkanu po-

činje »reconquista« velikih razmjera. Granice Carstva postaju opet Dunav i Sava. Na tom području Bizant provodi mjere političke i gospodarske stabilizacije. Autora zanima koje je mjere centralna vlast poduzela u demografskom pogledu na novo inkorporiranom području. Upozorava da je Bazilije II, nakon što je pobijedio Samuila, počeo preseljavati makedonsko stanovništvo. Prvi su preseljeni stanovnici iz tvrđave Srbije, ali se ne zna kamo. Kad je zauzeo Vodenu, neke njene stanovnike prebacio je u Boleron, pokrajinu između Rodopa, Egejskog mora i rijeke Meste. Slijedila su preseljavanja u Armeniju, Efez i drugdje. Izgleda da je namjeravao preseliti sve Slavene iz Vodena. Zato je ovamo dovodio, kolonizirao druge narodnosne skupine. U prvom valu došli su u bizantsku Makedoniju po svoj prilici manijevci iz Armenije, Male Azije i Tracije.

Budući da se stanovništvo Vodena bunilo i odupiralo preseljavanju, Bazilije II je protiv njih poduzimao i administrativne mjere. Doveo je među njih divlje i okrutne »kontaratoje«, koji su napadali i uznemiravali narod na putovima; dopustio je da bizantski zatvorenici, poslije održane kazne, smiju ostanu u ovoj regiji; doselio je skupinu Turaka itd.

Smisao tih mjera bio je oslabiti otpor starosjedilaca i skršiti ih u ustrajnosti. Latio se i drugih akcija. Smjenjivao je pojedine domaće upravne funkcionere i slao ih u Malu Aziju, na istočnu granicu Carstva. Neki su pri tom dobili nove visoke položaje u upravi i vojsci. Oni su — kako pretpostavlja autor — prelazili s jednog feudalnog posjeda na drugi. Na taj je način Bazilije II razbijao dominantan vladajući sloj (la couche dominant) u starom kraju i oduzimao im gospodarsku podlogu utjecaja. Oni pak funkcionari koji su ostali u starom kraju dobili su počasne titule s visokim prihodima. Autor smatra da je tako postupljeno s njima zato da se izazove neslaganje i razdor između njih i drugih u tom kraju. Carstvo je primjenjivalo i metode apsorpiranja pojedina-

ca i obitelji putem ženidbenih veza između starosjedilaca i uglednijih bizantskih obitelji. Osim toga, kao što je Carstvo premještalo službenike iz Makedonije u Malu Aziju, tako ih je iz Male Azije dovodilo u Makedoniju. Autor za sve navedene slučajeve i metode i postupke bizantske vlasti u demografskoj politici prema Makedoniji navodi i potkrepljuje brojnim primjerima.

Na kraju autor navodi slučajeve Pečenega i Uza i njihovu sudbinu u Carstvu. Pečenezi su zimi 1048/49. prešli Dunav. Nisu se uspjeli naseliti jer je u njihovim redovima izbila epidemija pa ih je bizantska vojska porazila i masakrirala. Tirah, preživjeli vođa Pečenega, pokrsti se i Carstvo ga kolonizira sa skupinom vojnika u Bugarsku. Unatoč tome Pečenezi se nisu smirili. Bizant ih 1091. odlučno porazi. Dio razbijenih Pečenega vrati se natrag preko Dunava, a dio bude koloniziran u području Vardar-Moglen.

Kad su Uzi 1064. prešli Dunav i opustošili Makedoniju, bili su od Bizanta suzbijeni i poraženi. Preživjeli Uzi sklonili su se na planinu Balkan, ali su i tu razbijeni i pobijeđeni. Tada se dio preživjelih Uza vrati u postojbinu, a dio je koloniziran u Makedoniju.

Rasprava je vrijedan prilog migracionim kretanjima na Balkanu u XI st. koji ujedno objašnjava metode bizantske uprave da pacificira svoje balkanske pokrajine.

Josip Lučić

JOŠKO JELASKA, HRVATSKA
PREZIMENA I TOPONIMI U KATA-
STICIMA SPLITSKOG KAPTOLA NA
POČETKU 17. ST. *Čakavska rič*, 1,
Split 1979, 55—66

Autor je, prema katastru iz 1608. koji se čuva u arhivu splitskog kaptola, izvukao prezimena koja su zapisana u vezi s obradom zemlje. Zbog toga nije spomenuo prezimena viših slojeva splitskog društva i ona čije obitelji nisu slavenskog podrijetla. Autor se zadovoljio

ispisivanjem prezimena, pa nije ulazio u etimološko i semantičko tumačenje njihova podrijetla.

U drugom dijelu priloga objavio je toponime koji se nalaze u splitskom polju. Za svaki lokalitet donosi njegovo etimološko podrijetlo, smještaj i historijat. Taj je popis dobar i informativan, jer autor nastoji točno ubicirati lokalitet. Gdje to nije moguće, jer više ne postoji, donosi pretpostavku gdje se je po svoj prilici morao nalaziti. Mnogi toponimi i danas su poznati u Splitu i njegovoj okolini (Špinut, Poljud, Lovret, Brodarica, Firule, Gripe, Bačvice itd.).

Autor zaključuje da su toponimi u splitskom polju: 1) neslavenskog (predslavenskog) podrijetla; 2) neki su zapisani u dvojezičnim nazivima 3) veliki broj ih je slavenskog, hrvatskog podrijetla. Upozorava da zaključak P. Skoka kako su hrvatski toponimi brojniji i gušći što su dalji od Splita, nije posve točan. Postoje, napominje autor, hrvatski lokaliteti koji su kod Splita i teritorijalno su mu bliži nego neki romanskog, neslavenskog podrijetla.

Josip Lučić

JOSIP LUČIĆ, OBRTI I USLUGE U
DUBROVNIKU DO POČETKA XIV
STOLJEĆA, Zagreb 1979, str. 284.

Kao sedma u nizu monografija Instituta za hrvatsku povijest Sveučilišta u Zagrebu izašla je Lučićeva knjiga o dubrovačkim obrtima potkraj XIII stoljeća. Pisac više rasprava i knjiga *Prošlost dubrovačke Astoreje* (Dubrovnik 1970) i *Povijest Dubrovnika od VII st. do 1205* (Zagreb 1973. i francuska verzija Zagreb 1974), Lučić je ovaj rad napisao na temelju sačuvanih notarskih knjiga (od 1278).

U prvom dijelu *Podaci o dubrovačkim obrtima i obrtnicima po strukama* uz podatke o mjestu pojedinog obrta autor donosi pitanje arhivske podatke o obrtnicima (rad, bračne prilike, ugovori, kreditni poslovi, imovne prilike itd.) uz

kratak sažetak kako bi dao »sliku imovnog stanja, društvenog položaja, dometa radnih, proizvodnih, tržišnih sposobnosti tadašnjih obrtnika«. Tu donosi građu o zidarima i klesarima, drvodjelicima, kalafatima i kovačima, oružarima i zlatarima, tekstilcima i kožarima, postolarima, mlinarima, mesarima, ribarima i pekarima, ljekarnicima i liječnicima, krčmaricama i ljubavnicama, slugama i robovima te drugim obrtnicima i uslužiteljima. Iz te građe predočuje nam se čitav jedan slikovit, prilično siromašan svijet, siromašan unatoč općenitom dubrovačkom prosperitetu kojemu je taj svijet upravo tada dijelom sâm udarao nosive temelje. Uz opća mjesta, ponegdje odveć ekskurzivna, na tim stranama nalazimo ne samo šture podatke o obrtnicima nego i mnoge slike i prilike ondašnjeg života, po kojima ova knjiga ne ostaje puki gospodarski prinos suba duha nego dobiva na stranama — gdje govori o alatima i proizvodima, radionicama i tržnicama, općinskim propisima i pučkom ponašanju, odjeći i pokućstvu, domu i polju — kulturnopovijesni značaj i svježinu.

U drugom dijelu piše o značenju i položaju obrta i obrtnika, o njihovu broju (najviše je postolara i krojača, zlatara, klesara i mesara), kvalifikacijama, podrijetlu, imenima, poslovanju, šegrtima, imanju (malo ih je koji imaju malo zemlje, a nešto ih više ima kuću i kućicu), položaju robova i slugu itd. Pišući o podrijetlu obrtnika Lučić kaže: »U Dubrovniku se potkraj XIII st. nalazilo 368 obrtnika, a sa svim vrstama usluga 642 osobe. Oni su [...] najvećim dijelom podrijetlom iz grada i njegove komune i čine glavnu proizvodnu snagu u obrtu. Jedan dio među obrtnicima su stranci: 74. Najviše ih je podrijetlom iz Italije [22] i Venecije [17], zatim iz gradova, otoka i krajeva naše hrvatske, istočne jadranske obale [26]. Stanoviti broj ih je iz kontinentalnog dijela: Njemačke [2], Ugarske (zaciјelo Erdelja i Hrvatske) [4], Bugarske [1; jedan je još došao s Krete, a jedan iz Drača]. Stranci-obrtnici očito su donosili u Dubrovnik nove

tehnološke metode, način rada, stil, funkcionalnost, napredak znanosti posebice u ljekarstvu, i sl. [...] S druge strane relativno malen broj stranaca u kožarskoj i tekstilnoj struci, a pogotovo njihovo nepostojanje u drvodjelskoj i zlatarskoj struci upućuje da je Dubrovnik u nekim obrtima [...] bio oslonjen na vlastite snage, potpomognut hrvatskim obrtnicima s hrvatske obale Jadrana. [...] U tom svjetlu Dubrovnik je, zacijelo, ne samo najjače središte obrta nego i obrtničke proizvodnje na našoj obali Jadrana i čitavog zaleđa.* Naučnici su pak ponajviše iz dubrovačkoga kraja (56), Dalmacije (5), Bosne (3), Huma (4), Travunje (2), Istre (1) i Italije (1).

Prema imutku i prometu najbolje stoje zlatari i tekstilci, dok su najsiromašniji metalci i drvodjelci.

U trećem dijelu Lučić donosi izabrane dokumente, zatim sažetak na talijanskom jeziku i kazala osobnih imena, zemljopisnih naziva i stvarnih pojmova.

Trpimir Macan

ZNANSTVENO SAVJETOVANJE O VINODOLSKOM ZAKONU. U povodu 690. godišnjice, glagoljicom pisanoga, Vinodolskog zakona (1288), koji se sačuvao u prijepisu XVI st. (danas u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu), održano je 9. rujna 1978. u Novom Vinodolskom znanstveno savjetovanje koje je organizirao tamošnji Odbor za proslavu 700. obljetnice toga zakona. Skup je otvorio Hodimir Sirotković, a referate su pročitali: Lujo Margetić, O nekim novijim rezultatima proučavanja Vinodolskog zakona; Ivan Beuc, Društveni odnosi u Vinodolu prema Vinodolskom zakonu; Vladimir Košćak, Položaj Vinodola u hrvatskoj feudalnoj državi; Jevto Milović, Krivično pravo u Vinodolskom zakonu; i Davorin Ježić, Legenda o nastanku i proglašenju Vinodolskog zakona. (Usp. prikaz D. Munića u časopisu Istra XVII, 1979, br. 3, 117—122.)

(§k)

VJEKO OMAŠIĆ, TOPOGRAFIJA KAŠTELANSKOG POLJA, Čakavski sabor, Split 1978, 209 str.

Na prostoru Kaštelanskog polja odigravali su se značajni događaji važni za splitsku i trogirsku povijest. Budući da se tu nalazila i prijestolnica hrvatskih vladara i njihove vladarske zemlje, ono se nužno uklapa i u srednjovjekovnu prošlost hrvatskog naroda u širem smislu.

Iz tih razloga bilo je dosad nekoliko pokušaja da se obrade neka posebna pitanja iz naše povijesti vezane za zbivanja na tom području ili da se dadu monografije nekih mjesta ili događaja. Na žalost, pojedini istraživači tog područja, pored dobre volje i nekih zapaženih rezultata, nisu se uvijek snalazili na tom prostoru. Miješali su lokalitete, nisu uvijek razumjeli izvore, pogrešno ih tumačili i sl. Zato su se kroz srednjovjekovnu splitsko-trogirsku, a ujedno i dalmatinsko-hrvatsku povijest vukla raznimolazaženja oko pojedinih pitanja.

Autor, knjigom »Topografija kaštelanskog polja«, poduzeo je napor da preispita dosadašnje rezultate, provjeri ih, istraži dostupne izvore i dađe znanstvenu sliku prošlosti Kaštelanskog polja. Osobitu pažnju obratio je terenskom radu, pronalazaženju i smještaju starijih lokaliteta, naselja i sela.

Nakon što je u prvom poglavlju dao opći »Povijesni pregled« Kaštelanskog polja, u drugom poglavlju »Splitski teritorij« uvodi nas u bit svojih istraživanja. Dosad u povijesnoj literaturi nije vladala jedinstvenost oko smještaja i značenja zemljopisnog pojma Dilata. Autor s pomoću izvora i potvrda na terenu dokazuje da je to »dio splitskog srednjovjekovnog teritorija koji se je pružao u istočnom dijelu današnjeg Kaštelanskog polja« (35). Etimologiju te riječi tumači izrazima *ad ille latum*, što znači na onoj strani. (Bilo bi možda točnije reći *ad illud latum*.) Budući da je dao prihvatljivu argumentaciju, može se smatrati da je pitanje Dilata riješeno u hrvatskoj historiografiji.

U daljoj obradi tog područja zadržava se na gospodarsko-društvenim odnosima i konstatira da je u Dilatu prevladavao crkveni posjed s kolonatskim proizvodnim odnosima. Potrebno je istaknuti nove prijedloge koje je dao u vezi s posjedima ženskog benediktinskog samostana a nalaze se u Dilatu. Autor je analizirao isprave kraljeva Zvonimira i Stjepana II. Budući da su prijepisi tih isprava ponegdje loši, upozorio je na starje i najstarije prijepise koji su izmakli pažnji dosadašnjih istraživača, jer se u njima nalaze mjestimice bolji i točniji tekstovi. To je upozorenje važno zbog toga jer je autor drugačije pročitao izraz »ex regali throno« u ispravi Stjepana II. Nasuprot dosadašnjim istraživačima predlaže čitanje »ex regali territorio«. Isto se tako zalaže da se u Zvonimirovoj ispravi izraz »nostro regali potestate« shvati kao »našim kraljevskim posjedom«, a ne kao dosad »našom kraljevskom moći«. Posebno se izdvaja autorova konstatacija da Pustica nije u Lažanima i da je Lug Piščina jedan, a ne dva lokaliteta. Ako k tome dodamo analizu podataka vezanih uz Trpimirovo darovanje (god. 852) Sv. Jurja u Putalju, možemo zaključiti da je autor raščistio dvoumice koje su vezane uz znanstvenu vrijednost tih isprava. Nema sumnje da autorove tvrdnje pridonose vjerodostojnosti podacima sadržanim u tim ispravama.

U trećem poglavlju rješava granično pitanje između Splita i Trogira. Autor je konačno dokazao da granicu među njima predstavlja stup, koji je on pronašao i koji se nalazi u Stupima kod Kaštel-Lukšića.

U četvrtom poglavlju bavi se Trogirskim teritorijem. Po njegovu mišljenju Podmorje, koje se prostire od Lukšića do Štafilića, nije istovjetno sa Paratalsijom Konstantina Porfirogeneta. Na području Podmorja bili su značajni lokaliteti iz starije hrvatske povijesti. Zato autor obraća pažnju prikazu prošlosti Ostroga, »naselja hrvatskih plemenitaša didića«, i drugim naseljima koja su danas djelomice nestala. Za znanost

je važno što je točno ubicirao crkve Sv. Jurja u Podmorju i Sv. Nikole. Na ovoj je sačuvan natpis hrvatskog dostojanstvenika tepčije Ljubomira iz XI st. Dao je nov pogled na osnutak crkve Sv. Petra od Klobučca (danas u Kaštel Novom) oko koje se još uvijek spore hrvatski povjesničari. Objasnio je lokalitet Bijaći i crkvu Sv. Marte, koja se spominje u Trpimirovo doba.

U posljednjem poglavlju daje povijest postanka Kaštela.

Knjiga V. Omašića veoma je značajan prilog našoj historiografiji. Istražujući naselja u Dilatu i Podmorju, ucrtavši ih u kartu, koju je izradio i priložio tekstu, zadužio je povijesnu znanost, jer su mnoga naselja nestala nakon XV i XVI stoljeća.

Josip Lučić

MIHOVIL BOLONIC — IVAN ZIC
ROKOV, OTOK KRK KROZ
VJEKOVE, Zagreb 1977.

Otok Krk nije imao sreće da njegova prošlost bude predmetom zanimanja autora koje bi rezultiralo sintezom. Zanimljivo je da rad na takvoj povijesnoj sintezi i ne bi bio izuzetno težak niti bi morao biti dugotrajan, jer je povijest otoka Krka relativno dobro obrađena, a naročito povijest krčkog glagoljaštva i feudalne obitelji Krčkih knezova, odnosno Frankopana što bi činilo znatan dio sinteze; zanimljivo je i to da je sâm otok dao neko ko viđenijih historičara (I. Črnčić, I. Milčetić, V. Štefanić, B. Fučić i dr.) koji, međutim, nisu posegli za obradom povijesti svoje Bodulje u cjelini.

God. 1977. objavljen je prvi opsežniji povijesni pregled (str. 538) pod naslovom: »Otok Krk kroz vjekove« (Analecta Croatica Cristiana IX, »Kršćanska sadašnjost«); autori su Mihovil Bolonić i Ivan Zic Rokov s otoka Krka (i žive i djeluju na samom otoku; autori su više radova iz povijesti otoka od kojih neki imaju i strogo znanstveni karakter).

Edicija je podijeljena u sedam cjelina: uvod, geografski pregled, stanovnici otoka i »njegova politička sudbina u prošlosti« (od pretpovijesnog doba do danas, državna pripadnost), pregled crkvene povijesti, kulturna povijest otoka, razne grane gospodarstva, naselja otoka (po povijesnim cjelinama, odnosno »kaštelima«). Tiskan je i opsežniji pregled izvora literature, sažeci na engleskom, talijanskom i njemačkom jeziku, te kazala osoba i mjesta. U knjizi je objavljeno i više slika i crteža.

Knjiga ima vrlo mnogo podataka koji su preuzeti iz objavljene literature, no djelo je nastalo i kao rezultat istraživanja samih autora, naročito u spremištima građe na samome otoku Krku. Međutim, autori nisu jednakomjerno prikazali prošlost Bodulije, tj. najveći dio knjige obuhvaća razdoblje do XIX stoljeća. Isto tako, autori nisu jednaku pažnju posvetili svima povijesnim pojavama, nego je u knjizi najviše prostora dano zapravo povijesti katoličke crkve na otoku, a tek u okviru nje i životu otočana.

P. Strčić

MIHOVIL BOLONIĆ, OTOK KRK
— KOLIJEVKA GLAGOLJICE,
Zagreb 1980.

U nizu radova koji obrađuju glagoljašku tematiku našla se 1980. i knjiga Mihovila Bolonića, »Otok Krk — kolijevka glagoljice« (Analecta Croatica Christiana XII, »Kršćanska sadašnjost«). Djelo je opširno (str. 358), opremljeno kazalima mjesta i osoba, s nekoliko faksimila i fotokopija glagoljskih dokumenata, sa znanstvenim aparatom i sažetkom na njemačkom jeziku. Djelo je nastalo kao rezultat višegodišnjih autorovih istraživanja i objavljivanja radova o krčkim glagoljašima i o problemima glagoljice općenito u Hrvatskoj.

M. Bolonić je u uvodu upozorio na različite nazive glagoljice, na tip popa-glagoljaša i na odnos glagoljaša prema latinskim svećenicima; dao je opći uvod u povijesni i geografski položaj otoka

Krka; upozorio je i na krčku glagoljašku baštinu za hrvatskih vladara, Krčkih knezova, Mletačke Republike i Austro-Ugarske; razmotrio je problem uvođenja i upotrebe »šćaveta«; ukazao je na nosioce i čuvare glagoljske baštine (redovnici, saoski kaptoli, uprava); detaljnije se osvrnuo na kaptolske statute i primanje u kaptol, na koralnu i druge crkvene službe, na crkveno-liturgijske knjige i crkveno pjevanje na Krku, na glagoljaše izvan otoka Krka, na školovanje glagoljaša; opširno opisuje ekonomsko-socijalno stanje krčkih glagoljaša i njihovu kulturnu djelatnost; na kraju daje osvrt na hrvatskoglagoljski notarijat na otoku Krku.

Knjiga daje nov uvid u ovu problematiku, a naročito su sadržajna ona poglavlja koja ukazuju na gospodarsku situaciju glagoljaša na Boduliji; tako su podrobnije obrađeni materijalni izvori njihove egzistencije (desetina, misa i misni legati, kapelanije, kaptolski prihodi i dr.). Pregledan je i tekst koji se odnosi na kamene i rukopisne spomenike (fragmenti, misali, brevijari, obrednici, tiskane knjige, javne isprave, statuti i regule, priručnici, homiletsko-katehetski rukopisi, katekizmi, zbornici, pjesništvo, matične i kaptolske knjige, i dr.). Svakako, i sadržajem ove knjige još jednom je potvrđena golema uloga najvećeg jadranskog otoka na području života vezanog uz upotrebu glagoljice.

P. Strčić

CROATICA CHRISTIANA PERIODICA naslov je časopisa koji od 1977. izdaje Institut za povijest katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu a koji od 2. sveska (1978) uređuje kao glavni urednik dr. Franjo Šanjek, docent crkvene povijesti na tom fakultetu. Do sada je izašlo u svemu šest brojeva i od III godišta (1979) oni izlaze polugodišnje u nakladi Kršćanske sadašnjosti.

Za razliku od predratnog časopisa za crkvenu povijest »Croatia sacra« 1—23 (1931—1944), ovaj časopis ima pomnijivo uređene sve rubrike značajne za izdanje

takve vrste. Kao staine rubrike to su: Cianci i rasprave, Vrela, Ocjene i prikazi, Kronika i Bibliografija, a časopis se odlikuje i Slikovnim priložima koji na kraju svakog sveska dopunjuju na svoj način važnije tekstove.

Tematika članaka je, dakako, određena svrhom časopisa, ali je, s obzirom na veliko značenje crkve i svećenstva u prošlosti hrvatskog naroda, često važna i korisna za historičara uopće. Među temama od šireg interesa valja spomenuti: M. Ivanišević, Sveti Ivan trogirski biskup (sv. 5, 41—54); F. Šanjek, Herman Dalmatinac, pisac i prevodilac znanstvenih djela iz prve polovice XII st. (3, 108—123); I. Golub, Nova vrela o Juliju Kloviću (6, 45—60; tekst je prvobitno izašao na talijanskom jeziku u časopisu »Paragone«, Firenza 1980); J. Turčinović, Antun Vramec u našoj kulturnoj historiji (3, 1—20); F. Šanjek, Korčulanin Vinko Paletin istraživač Yucatana (2, 83—130); I. Grah, Izvještaji pićanskih biskupa Svetoj Stolici (1589—1780; 6, 1—25); F. E. Hoško, Zagrebački bogoslovi u vrijeme preporoda (4, 172—177); A. Sekulić, Preporoditeljska i povijesna baština Ivana Antunovića (2, 47—63).

U posljednjem, 6. svesku (1980) objavljeni su u cjelini referati pročitani na znanstvenom simpoziju »Glagoljaštvo otoka Krka« (92—148), održanom u Vrbniku od 10—12. X 1980. Od ostalih priloga zavređuju pažnju S. M. Džaja, Tlo nastanka i protubogomilska komponenta »Šibenske molitve« (3, 80—92), te A. Mijatović, Problem nestanka »Crkve bosanske« u poratnoj historiografiji (2, 1—16).

Ličnosti zagrebačkog biskupa Augustina Kažotića (o. 1260—1323) posvećena su tri teksta: F. Šanjek, Blaženi Augustin Kažotić, Bio-bibliografski podaci (4, 133—155); te dva prijevoda Kažotićevih traktata (Rasprava o siromaštvu, 1, 67—90, i Nadležnost inkvizicije u svjetlu Kažotićevog izlaganja o pitanjima kršćavanja slika i drugih praznovjerja, 5, 63—79).

Posebno značenje pripada rubrici Bibliografija koja je tematski vrlo raz-

nolika obuhvaćajući, osim časopisa sa srodnim sadržajem, pregled arhivske građe i literature o pojedinim ličnostima. Evo tih, za historičara veoma korisnih, priloga: J. Buturac, Arhiv Propagande u Rimu i povijest južnih Slavena (2, 174—184); J. Kolanović, Građa za »Illyricum sacrum« (5, 141—154); Rasprave i prilozi iz povijesti i srodnih područja u »Bogoslovskoj smotri« (1910—1977; 2, 189—201); Croatia sacra (4, 155—159); Bibliografski prikaz zbornika »Vrela i prinosi« (1932—1940; 6, 77—80); Povijesna bibliografija zbornika »Kačić« (1967—1977; 3, 179—183); Povijesna bibliografija u »Dobrom pastiru« (1950—1977; 3, 175—179); A. Sekulić, Bibliografija o Ivanu Antunoviću (2, 185—188; prevedeno je posebno poglavlje »Buđenje narodne svijesti u bunjevačkih Hrvata« u Povijesti hrvatskog naroda od 1860—1914, 1968, 63—66, iz pera J. Šidak a).

5k.

CRKVENO-POVIJESNI ZBORNİK

Pod dvostrukim naslovom — na koricama »Katarina Kotromanić Kosača (1478—1978)« i na unutrašnjoj naslovnoj strani »Povijesno-teološki simpozij u povodu 500. obljetnice smrti bosanske kraljice Katarine«, a kao 11. svezak knjižnice Analecta croatica christiana tiskan je u Sarajevu 1979. zbornik radova s tamošnjeg skupa održanog 1978.

Bazilije Pandžić, Katarina Vukčić Kosača (1424—1478), 15—25, ukratko je opisao njezino podrijetlo, život i smrt.

Duro Basler, Katolička crkva u Bosni pod konac srednjeg vijeka (26—29), piše saopćenje bez bilježaka.

Franjo Šanjek, Bosanski krstjani u drugoj polovici XV. stoljeća (30—38), podijelio je svoj tekst u tri poglavlja: Vrhunac i pad »Crkve bosanske«, Približavanje ortodoksnom kršćanstvu i Nestanak »Crkve bosanske« i udio krstjana u islamizaciji Bosne i Hercegovine.

Josip Tandarić, Glagoljska pismenost u srednjevjekovnoj Bosni (47—

51), daje pregled općenito prihvaćenih gledišta, a »od vlastitih istraživanja ova-
mo je uključen samo odnos bosanskih
i hrvatskoglagoljskih evanđeoskih tek-
stova«.

Srećko M. Džaja, Fineova inter-
pretacija bosanske srednjovjekovne kon-
fesionalne povijesti (52—59), kritički pi-
še o knjizi Johna Finea ml. »The Bos-
nian Church« (1975).

Slavko A. Kovačić, Pad Bosne
i Hercegovine pod Turke u spisima bo-
sanskohercegovačkih franjevaca (60—85),
prepričava i ocjenjuje pisanje pojedina-
ca do naših dana.

Vlajko Palavestra, Narodna
predanja o bježanju kraljice Katarine
iz Bosne (86—94), piše etnografski zapis
na temelju tuđeg i svoga prikupljanja
pučkoga kazivanja.

Emanuel F. Hoško, Djelovanje
franjevaca Bosne srebrne u Slavoniji,
Srijemu, Ugarskoj i Transilvaniji tije-
kom XVI. i XVII. stoljeća (103—115),
prateći razloge širenju djelovanja fran-
jevaca te provincije zaključuje kako
je ona »putem bitno crkvenog djelovanja
istovremeno gradila kulturni i narodni
identitet hrvatskog življa« i dokazala
svoju prilagodljivost suvremenim dru-
štvanim prilikama.

Andrija Nikić, Pokušaji oslobađa-
nja i islamizacija u Hercegovini XVII.
stoljeća prema rimskim izvorima (116—
131), i Andrija Zirdum, Svjetovni
svećenici u Bosni i Hercegovini u tur-
sko doba (132—139), ponešto su diskur-
zivni prinosi uglavnom crkvenoj povi-
jesti.

Zasebna je skupina: Luka M. Mar-
kešić, Katolička reforma i njezin zna-
čaj »za narod puka slovinskoga« prema
djelima fra Matije Divkovića (1563—
1631), (151—163; ističe značenje Divkovi-
ćeva rada u nastanku hrvatskoga stan-
dardnog jezika pa i narodne svijesti;
Miro Vrgoč, »Čudoredna bogoslovica«
Marka Dobretića (164—176) i Marko Ka-
rmatić, Iskrene kulturnog pregalaštva.
»Adnotationes variae« Grge Lozića (177—
181).

U zborniku su također tiskane ras-
prave sa skupa (41—43, 97—100, 143—

148 i 185—188) na način koji potiče na
razmišljanje, treba li takve, često put
improvizirane, riječi tako i tiskati.

T. Macan

PAZINSKI MEMORIJAL 10, 1980.

Najnoviji, deseti svezak »Pazinskog
memorijala«, koji Čakavski sabor izdaje
u svojoj seriji Zbornikâ, posvećen je go-
tovo u cjelini prikazu života i rada pe-
torice znanstvenika koji su nakon pos-
ljednjeg rata zadužili hrvatsku histo-
riografiju nizom radova o daljoj i bli-
žoj prošlosti Istre, dodijelivši joj napo-
kon mjesto koje u sklopu hrvatske po-
vijesti zaslužuje.

Iz pera Petra Strčića potječu tri
teksta: 1. Prilog za bibliografiju prof.
dra Olega Mandića, koji je nedavno um-
ro (str. 35—58); 2. Bibliografija dra Da-
nila Klana (61—64), u kojem se nastav-
lja popis pišćevih radova iz 3. sv. Pa-
zinskog memorijala (1972), i 3. Prilog
za bibliografiju prof. dra Dragovana Še-
pića (65—79), koji tematikom svojih ra-
sprava iz razdoblja prvoga svjetskog ra-
ta i vremena što mu neposredno slijedi
u mnogočemu premašuje uži okvir istar-
ske povijesti.

Josip Gržetić objavljuje Biblio-
grafiju Miroslava Bertoše (91—105), koji
s uspjehom istražuje poglavito prošlost
Istre u XVI i XVII stoljeću (usp. o ne-
kim njegovim radovima prikaz J. Ši-
daka, HZ XXV—XXVI, 560—562), a
Antun Giron Bibliografiju Petra Str-
čića (107—153), koja iznenađuje svojom
opširnošću (o nekim znanstvenim prilo-
zima ovoga izuzetno radinog historiča-
ra usp. prikaz J. Šidaka u istom sve-
sku HZ, 546—548).

Prema tome, Pazinski memorijal
10 vrijedan je doprinos upoznavanju hr-
vatske historijske literature nakon po-
sljednog rata, koja još ni danas ne ras-
polaže sustavno vođenom bibliografijom.

šk.

BUZETSKI ZBORNIK 2—4, 1977,
1978, 1980.

U HZ XXXI—XXXII, 1978—79, dao sam informaciju o prvom svesku »Buzetskog zbornika« koji je objavila Izdavačka zajednica Čakavskog sabora. Drugi svezak objavio je 1977. OO SSRN Buzet, kao i 1978. treći a 1980. četvrti svezak. Edirani tekstovi vrlo su raznolike kvalitete, a i sadržaji su iz raznih oblasti života. Od povijesnih priloga u drugom svesku treba spomenuti tekstove o KPH i SKOJ-u Buzešćine 1943—45. (M. Mikolić) te aktivnosti omladine između dva svjetska rata, zatim popis tekstova spomenika i spomen-ploča iz razdoblja NOB-e u tom kraju. Iz starije povijesti vredniji su radovi o Kostelu-Petra Pelosa i njegovih sela (D. Klen), o Stipanu Konzulu Istrijanu i protestantizmu (J. Bratulić, Z. Bartolić). Iz sadržaja treće knjige treba spomenuti tekstove o prvom savjetovanju KPH za Istru 1943 (H. Buršić), o prvoj oblasnoj konferenciji SKOJ-a za Istru u Račicama (A. Cerovac), o Drugoj istarskoj brigadi i o rukopisu neobjavljene ratne početnice nastale na Buzešćini u početku 1944 (B. Jakovljević). Zanimljivi su i tekstovi o srednjovjekovnoj umjetničkoj baštini Buzešćine (V. Ekl) i toponomastičkim podacima sliva rijeke Mirne (A. Šonje), te osvrt na treći glagoljaški bijenale (J. Bratulić). U četvrtom svesku govori se o prvoj konferenciji KPH za Istru 25. XII 1943. u Račicama (H. Buršić), prvom partizanskom učiteljskom tečaju u Istri (B. Jakovljević), o prošlosti Roča iz mletačkih izvora (D. Klen), o novim nalazima s antičke nekropole na Fontani u Buzetu (V. Jurkić), a nastavlja se s objavljivanjem teksta koji donosi toponomastičke podatke sliva rijeke Mirne (A. Šonje).

Buzetski zbornik zamišljen je kao dio serije zbornika Čakavskog sabora koji će uglavnom govoriti o gospodarskim problemima Istre (za razliku od, npr., Pazinskog memorijala čiji su sadržaji vezani uz noviju povijest Istre). Zamisao se nije ostvarila, tako da se

»Buzetski zbornik« pretvara u jednogodišnji časopis vrlo heterogenog sadržaja, u kojem odskaače kvalitetom i novinom samo manji broj tekstova.

P. Strčić

VODIČ GRAĐE (1977) I KATALOG
IZLOŽBE (1980) ISTORIJSKOG
ARHIVA KOTOR

Istorijski arhiv u Kotoru osnovan je 1949. kao prva arhivska institucija u SR Crnoj Gori (tada: Državni arhiv). Obimom građe nije velik (oko tisuću dužinskih metara građe), ali zato čuva niz dokumenata od velike vrijednosti; Arhiv ima i knjižnicu s oko 4.500 bibliotečnih jedinica.

Taj je Arhiv 1977. objavio u Kotoru »Vodič kroz arhivsku građu sa sumarnim inventarima muzejskih i crkvenih fondova i zbirki« (str. 482), čiji je redaktor, glavni i odgovorni urednik Slavko Mijušković. Vodič je podijeljen u tri, odnosno četiri cjeline. Tako su pod »A« razvrstani arhivski fondovi državnih organa, ustanova, organizacija i drugih institucija (uprava i javne službe: »arhivski fondovi do kraja feudalnog perioda sa počecima kapitalizma — vladavina Mletačke Republike i prelazne vladavine, 1420—1815«, fondovi iz razdoblja austrijske vladavine, Kraljevine SHS odnosno Jugoslavije, te talijanske i njemačke okupacije, 1815—1944; pravosuđe do 1944/5. i poslije 1945; vojne jedinice i organizacije; prosvjetne i kulturne ustanove; socijalne i zdravstvene ustanove; privreda i bankarstvo; društveno-političke organizacije; crkve i crkvene organizacije); »B« — porodični i lični fondovi (s depozitima), te — »C« — zbirke. Zadnja, četvrta grupa obuhvaća »Sumarni inventar muzejskih i crkvenih fondova i zbirki«. Na kraju su dane »Tabele i bibliografija«, te kazalo s imenima osoba, mjesta i nekih pojmova.

U Boki su i ranije postojale skupine državne, crkvene i privatne arhivske građe, ali prva poznata vijest da se

grada i upotrebljava u znanstvene svrhe potječe iz 1720. Tada su Riceputti i Bizza u Herceg-Novom i Kotoru sakupljali materijal koji je trebalo upotrijebiti pri izradi djela »Illyricum sacrum«. No, do osnivanja posebne ustanove došlo je tek u naše doba, a do Vodiča — desetak godina kasnije. Pri izradi Vodiča primijenjena su razna iskustva, opisi su detaljni (npr. preciziran je broj fascikala, svezaka, itd., dužina u metrima, stupanj sredenosti građe, stupanj sačuvanosti građe, jezik i pismo, osnovni sadržaj i značajnije pojednosti fonda, povijest stvaralaca fonda, komplementarni izvori za izučavanje građe fonda, povijest fonda, inventarski popis fonda, bibliografija o fondu).

Arhiv je u povodu svoje tridesetgodišnjice pripremao izložbu dokumenata koja je trebala biti otvorena u vrijeme održavanja XXI generalne konferencije UNESCO-a »kao prezentacija prošlosti i kulture SR Crne Gore za učesnike konferencije«. Dogodila se u međuvremenu (1979) i poznata kataklizmička nesreća u Crnoj Gori kada je stradao i Kotor. Stjecajem okolnosti arhivsko blago nije stradalo. Tako je i došlo do realizacije zamisli o izložbi odabranih dokumenata i o objavljivanju vrlo reprezentativnog, ali i stručno zasnovanog kataloga-vodiča: »Arhiv i nauka. Kulturno blago Crne Gore. Izložba dokumenata Istorijskog arhiva Kotor.« (Beograd 1980).

Izložba a time i katalog zamišljeni su da prezentiraju »odnos arhiva i nauke, odnosno praktičan primjer posredne i neposredne aktivnosti arhiva i arhivista u pravcu intenzivnog poticanja naučnih istraživanja arhivalija« (str. 9). Na izložbi — kako se vidi iz spomenute edicije — prezentiran je u 16 cjelina materijal koji potječe iz razdoblja od 1309. do 1979. Taj materijal, zapravo, seže od najstarijeg dokumenta Arhiva od 20. prosinca 1309. koji je pisao »Petrus Viti, comunis Catari iuratus notarius«; taj akt je kupoprodajni ugovor, doduše vrlo oštećen, ali dovoljno čitljiv. Zadnji dokumenti odnose se na zemljotrese, zaključno sa 1979. godinom.

U prvoj cjelini obuhvaćen je historijat Arhiva, s uvidom u djelovanje radnika i bibliografiju o Arhivu. Pod naslovom »Gradske samouprave, pomorske opštine i seoske autonomije« opisana je povijest grada, pa se u nizu dokumenata govori o radu kotorskog vijeća, izboru apotekara, ljekara, nastavnika, o staleškim odnosima, o životu Perasta, Prčnja, itd. »Pravni život« cjelina je koja donosi uvid u statut grada Kotora, objavljen 1616, zatim u katastik Grbija iz 1430, u sudstvo, notarijat, advokaturu itd. Pomorska trgovina i privreda bile su važni faktori u životu ovoga kraja, pa se u poglavlju pod tim naslovom govori o ugovoru kotorske opštine o prijevozu soli iz 1326, o kupoprodajama, o suvlasništvu na karate, o brodogradnji, o pomorskom osiguranju, o bokeljskoj mornarici i o prvom poznatom admiralu Živku Mace iz 1440, o pirateriji i gusarstvu, o današnjoj Jugoslavenskoj oceanskoj plovidbi itd. »Poljoprivreda i vinogradarstvo« također donose nekoliko dokumenata iz ovog privrednog područja u životu kotorske regije. Područje »Umjetnosti« zastupljeno je, npr., ugovorom od 1. VI 1331. s grčkim slikarima o izradi fresaka u katedrali sv. Tripuna, dokumentima o zlatu i srebru Kotora, o graditeljima, slikarima, rezbarima itd. Kotorski dokumenti vrlo su bogati podacima o razvijenom zanatstvu u srednjem vijeku, pa je i tom pitanju posvećena zaslužena pažnja. »Jezik i školstvo«, »Književnost«, »Zdravstvena kultura«, »Najraniji pomeni nekih gradova i sela« (u dokumentima kotorskog Arhiva prvi put se Crna Gora spominje 29. VII 1458, a 25. VI 1443. kao »Monte Negro«), »Neke ličnosti iz prošlosti«, »Privremena uprava ujedinjenih pokrajina Crne Gore i Boke Kotorske« (1813—14), »Bune, ustanci i ratovi« (prva poznata buna pučana 1380—81), »Radnički pokret i narodno-oslobodilački rat« — poglavlja su kojih naslovi sami otkrivaju njihov sadržaj. Poglavlje »Zemljotresi« s dužnom pažnjom podsjeća na tragične dane ovog kraja — prvi spomen datira iz g. 1591,

kada se spominje potres 1563, a zadnji je iz 1979.

Sažetak na engleskom jeziku, popis skraćena, obilna bibliografija iz svakog poglavlja, niz crno-bijelih fotografija i faksimila, te nekoliko ilustracija u boji skladno dopunjuju sadržaj ove knjige.

Oba izdanja Istorijskog arhiva u Kotoru vrijedan su stručno-znanstveni i vrlo instruktivan prilog boljem iskorištavanju arhivske građe iz SR Crne Gore. Već iz samo nekih ovdje navedenih podataka vidi se da u njoj ima materijala bitne vrijednosti i za šire područje. I jedna i druga knjiga svojim se sadržajima skladno dopunjuju i važan su dobitak za povijesne znanosti.

Petar Strčić

IN MEMORIAM

U Sisku je 16. IX 1979. umro u 82. godini profesor Vladimir Babić, povjesničar, publicist i prevodilac. Rodio se 2. VI 1898. u Županji gdje je završio osnovnu školu; gimnaziju je polazio u Vinkovcima i Zagrebu, a Filozofski fakultet, grupa povijest i zemljopis, u Beogradu (do 1923).

Kao profesor povijesti i latinskog jezika radio je u srednjim školama u Pakracu, Kumanovu, Bitoli, Gospiću, (Titovoj) Korenici, Petrinji, Tuzli, Sisku, Virovitici, Vinkovcima i napokon je od 1947. bio profesor na Višoj pedagoškoj školi u Zagrebu gdje je predavao nacionalnu povijest, metodiku nastave povijesti i pomoćne povijesne znanosti. Kao intelektualac lijeve orijentacije bio je često premještan i proganjan. Godine 1941. bio je odveden u logor u Capragu kraj Siska, a zatim protjeran u Srbiju. Nakon oslobođenja Beograda (1944) obavljao je razne dužnosti u prosvjeti. Nakon umirovljenja 1963. radio je kao profesor nacionalne povijesti i metode na Pedagoškoj akademiji u Petrinji, a predavao je povijest i latinski na gimnazijama u Petrinji i Sisku.

Između dva rata pisao je razne manje povijesne, publicističke i literarne

priloge za tadašnje novine, te za časopise »Venac«, »Narodna prosveta«, »Profesorski glasnik« i dr. Nakon oslobođenja preveo je, prilagodio i napisao naše prve poslijeratne udžbenike povijesti. Bio je urednik časopisa »Nastava historije u srednjoj školi« (1951) u kojem je objavio i dva samostalna historijska teksta (Crkva i njezini posjedi u Hrvatskoj do 1102; Zakupnički odnosi u Dalmaciji u 13. i 14. stoljeću) i član uredništva »Historijskog zbornika« (1948—51) za koji je napisao nekoliko prikaza. U »Historiji naroda Jugoslavije I«, 1953. napisao je poglavlje »Hrvatske zemlje u ranofeudalno doba od VII do XII stoljeća«, str. 177—218 (osim odjeljka o uređenju dalmatinskih gradova). Nekoliko manjih metodičkih priloga objavio je u časopisima »Nastava historije u srednjoj školi« i »Historijski pregled«. Prevodio je s njemačkog, engleskog i ruskog [B. D. Grekov, »Borba Rusije za izgradnju svoje države«, 1949, V. P. Potemkin (ur.), »Historija diplomacije II«, 1951. i dr.]

Dragutin Pavličević

ISPRAVI

U prethodnom svesku HZ XXXI—XXXII, 1978—79, zbog naknadno izvršene promjene u redoslijedu nekih tekstova i ispuštanja jednog od njih, oznake strana u Sadržaju nisu točne. One u rubrici »Časopisi i zbornici« treba da glase:

Radovi Instituta (Centra) JAZU u Zadru XX—XXI (Trpimir Macan)

447—449

Iz starog i novog Zagreba. (Mladen Šva b)

449—451

Arhivski vjesnik XVII—XVIII za 1974—75, Zagreb 1976, i XIX—XX za 1976—77, Zagreb 1978. (Mladen Šva b)

452—457

Vjesnik Historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu XIX—XX. (Mladen Šva b)

457—461

U popisu suradnika na kraju istog sveska, str. 514, izostavljeno je ime dra Ivana Očaka, Zagreb.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Ivan KAMPUŠ
Bernard STULLI
Jaroslav ŠIDAK

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Jaroslav ŠIDAK

KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva: Savez povijesnih društava Hrvatske,
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Časopis izlazi jednom godišnje

Pretpiate i narudžbe šalžite na adresu: Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb,
Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 500 din.

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad
SRH — VII.

Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — rujan, 1982.